

Отже, розгляд організаційно-методичних аспектів обліку капітальних інвестицій як основи для формулювання визначення капітальних інвестицій інноваційного призначення, основних завдань щодо їх обліку, склад необоротних активів інноваційного призначення та додаткові субрахунки обумовлюють можливість розвитку бухгалтерського обліку у інноваційному спрямуванні. Фонд цільового фінансування капітальних інвестицій інноваційного призначення забезпечує надійність та цільове використання коштів за визначеним призначенням. Запропоновані додаткові рахунки забезпечать ґрунтовне відображення в регістрах бухгалтерського обліку операцій з капітального інвестування інноваційного характеру.

1. Крупка Я. Інвестиційна діяльність: визнання в обліку та розкриття інформації у фінансовій звітності підприємств // Вісник ТНЕУ. – 2008. – № 3. – С.92–98. 2. Бондар М.І. Недосконалість обліку капітальних інвестицій. Облік і контроль на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: У 2 ч., Ч. 1 // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовтня 2008 р. / Відп. за випуск М.Н. Коцупатрий. – К.: КНЕУ, 2008. – С.25–28. 3. Національні стандарти бухгалтерського обліку з останніми змінами і доповненнями станом на 5 лютого 2003 р. // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 14. – С. 23–29. 4. Хучек М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии // Вестник Московского университета. Сер. Экономика. –1995. – № 1. – С. 62–71. 5. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – С.37. 6. Остапчук Т.Г. Облік і контроль капітальних інвестицій: теорія і практика здійснення: Дис.канд.екон.наук: 08.06.04 / Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль, 2004. – С.104–106. 7. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика: Навч. посібник / За ред. В.С. Лєня. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С.370.

УДК 351.72

О.Л. Шашкевич

Тернопільський національний економічний університет,
кафедра фінансів

ЕТИМОЛОГІЯ, СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

© Шашкевич О.Л., 2009

Розглянуто етимологічну та економічну сутність фінансового контролю, що здійснюється державою, його функції, призначення та механізм впливу на державне регулювання економіки. Визначено об'єкти державного фінансового контролю на макро- і мікрорівні.

In the article etymologic and economic essence of state financial control is considered, it's functions, purpose and mechanism of influence on government control of economy. Objects of state financial control on macro- and microlevels are conducted.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансовий контроль займає важливе місце в системі управління фінансами. Будучи функціональним елементом системи управління фінансами, фінансовий контроль реалізує контрольну функцію фінансів, здійснюючи тим самим перевірку правильності вартісного розподілу валового внутрішнього продукту, а за певних обставин – і національного

багатства. Уточнення сутності і посилення розуміння призначення державного фінансового контролю дасть змогу чітко окреслити його об'єкти, суб'єкти здійснення та напрямки вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питання теорії фінансового контролю досліджували українські економісти: Н.С. Балабан, М.Т. Білуха, А.В. Бодюк, Ф.Ф. Бутинець, П.К. Германчук, М.М. Каленський, Є.В. Калюга, Є.М. Романів, М.В. Романів, Н.І. Рубан, І.Б. Стефанюк, Б.Ф. Усач, В.О. Шевчук та інші. Наукові здобутки зазначених вчених є вагомим внеском у теорію, методологію та організацію фінансового контролю. Проте питання теоретичної концептуалізації державного фінансового контролю не знайшли свого остаточного вирішення і ще довгий час будуть предметом дискусій фахівців у цій сфері.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У наукових працях, присвячених питанням теорії державного фінансового контролю, не достатньо досліджено сутність та призначення державного фінансового контролю, його значення та вплив на регулювання економіки, що й підштовхнуло до вибору мети дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення етимологічної сутності контролю як поняття, виявлення впливу фінансового контролю на державне регулювання економіки, з'ясування об'єктів фінансового контролю на макро- і мікрорівні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття – ключова форма мислення, що відображає конкретно-загальну природу явища. Розуміння сутності поняття “фінансовий контроль” дає змогу осмислити роль та призначення фінансового контролю в регулюванні економічних процесів, окреслити об'єкти фінансового контролю. Дослідження сутності поняття “фінансовий контроль” повинне опиратись на результати попередніх досліджень у цій сфері.

Вітчизняні вчені Ф.Ф. Бутинець, Н.П. Малюга [1, с. 8] вважають, що етимологічно слово „контроль” походить від французького „controle”, що означає перевірку чи спостереження з метою перевірки. Своєю чергою, слово складається з двох латинських слів: „contra” – проти, протидія чомусь та „role” – роль, міра участі.

М.М. Каленський і І.Б. Стефанюк у своїй праці [2, с. 55] зазначають, що термін „контроль” має латинське походження та утворене шляхом сполучення слів „rola”, яке означає згорток паперу із записами, документ, та „contra” – протиставлення, яке висувається проти тверджень, що містяться в цьому документі.

В.О. Шевчук у своїй праці [3, с. 11] вказує, що термін „controla” варто тлумачити як порівняння (зіставлення чи протиставлення) кількох тверджень.

У Сучасному словнику іншомовних слів [4, с. 379] зазначено: „контроль [фр. contrôle < contrerôle – подвійний список] – перевірка, спостереження для встановлення відповідності чогось певним вимогам.”

Великий тлумачний словник сучасної української мови [5, с. 569] дає таке визначення: „контроль – перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам”.

Автори Фінансово-економічного словника А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк [6, с. 283] визначають контроль (від лат. controle – перевірка) як елемент управління економічними об'єктами і процесами, що полягає у спостереженні за об'єктом (процесом) з метою перевірки відповідності реального стану діяльності підприємства нормативним та інструктивним документам.

Автори Великого економічного словника [7, с. 466] вважають, що контроль – це система спостережень і перевірок відповідності функціонування керованого об'єкта прийнятним управлінським рішенням, виявлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт.

Отже, етимологічно сутність поняття „контроль” варто розуміти як перевірку відповідності (порівняння, зіставлення) певних господарських процесів (операцій, управлінських рішень) встановленим нормам, вимогам та правилам, а також як протидію негативним явищам, що можуть виникнути.

В.К. Симоненко у статті „Контроль фінансовий” [8, с.830] зазначає, що це заснована на сукупності знань система спостережень, досліджень і перевірок (моніторинг) контролюючими органами ефективного функціонування, розвитку та використання державної власності, зокрема державних бюджетних і позабюджетних фінансових ресурсів, раціональності прийнятих у цій сфері управлінських рішень, своєчасність виявлення необґрунтованих відхилень та їх необхідного врахування відповідно до вимог чинного законодавства. Фінансовий контроль – важлива підсистема економічного та державного контролю, функція процесу управління.

Історично фінансовий контроль виник за рабовласницького ладу (IV–III ст. до н.е.) з появою приватної власності, класів, товарно-грошових відносин і держави. Об'єктом власності були раби, що передбачало необхідність їх розподілу (в т.ч. перерозподілу), а також розподілу награваного під час війн майна, інших цінностей.

Державний фінансовий контроль варто розглядати у контексті функцій, які виконує держава. Основними з них є політична, соціальна, міжнародна та економічна функції. Економічна функція держави є найважливішою, оскільки за умови низької ефективності використання економічного потенціалу гальмується реалізація нею інших функцій.

Необхідність втручання держави в економіку зумовлена необхідністю створення умов для ефективного функціонування ринкового механізму, усунення негативних наслідків ринку, захисту національних інтересів на світовому ринку та вирішення проблем, які ринок вирішити неспроможний або вирішує їх недостатньо. Державне регулювання економіки є невід'ємним складником економічної функції держави, метою якого є створення умов для ефективного функціонування ринку та вирішення соціально-економічних проблем суспільства. Змістом державного регулювання економіки є система заходів впливу на підконтрольні об'єкти і господарські процеси з метою спрямування господарської діяльності суб'єктів господарювання для досягнення визначених цілей.

Державне регулювання економіки перетворюється на суспільне благо в тому разі, коли воно забезпечує економічну ефективність і соціальну справедливість вважають автори посібника з державного регулювання економіки [9, с. 15].

З огляду на це державному регулюванню економіки притаманні такі основні функції: цільова, стимулююча, нормативна, коригуюча, соціальна, безпосереднього управління та контролююча [10, с. 24]. Остання функція передбачає контроль за виконанням і дотриманням законодавчих нормативно-правових актів, економічних, екологічних і соціальних нормативів і стандартів. Схематично етапи державного регулювання економіки відображено на рис. 1.

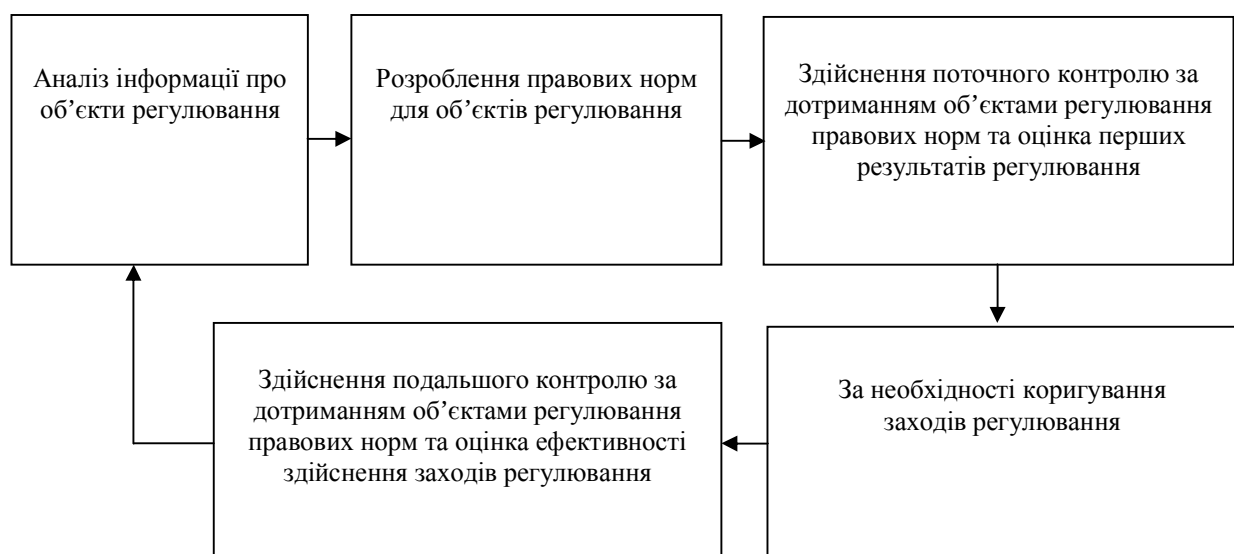

Рис. 1. Схема державного регулювання економіки

У системі державного регулювання економіки інформаційну функцію виконує державний контроль, який залежно від сфери регулювання поділяють на адміністративний, технічний, фінансовий та екологічний.

У дослідженнях переважної більшості радянських вчених та окремих учених-сучасників В. Мітрофанова, М. Білухи, Л. Крамаровського, В. Єлісєєва поширеною є концепція контролю, яка зводить його суть до перевірки дотримання законодавства, виявлення порушень і вад [11, с. 3; 12, с. 3; 13, с. 3; 14, с. 90]. Однак функція контролю полягає не лише у фіксації відхилень та виявленні і покаранні винних осіб. Контроль також активно впливає на цільове та ефективне використання ресурсів, усунення недоліків та сприяє оптимальному функціонуванню об'єкта управління.

Трактування поняття фінансового контролю також змінювалося з плином часу.

У більшості наукових джерел радянського періоду фінансовий контроль визначають як одну зі сфер, ланок, форм, галузей контролю за суспільним виробництвом і розподілом суспільного продукту. У цей період характерним є ототожнення фінансового контролю з контрольною функцією фінансів.

Лише Н. Малєїн зазначає, що фінансовий контроль – це діяльність фінансових, кредитних і господарських органів (організацій), що регулюється нормами права, спрямована на забезпечення фінансової, бюджетної, податкової, кредитної, розрахункової і касової дисципліни у процесі виконання планів і яка полягає у перевірці законності, обґрунтованості і раціональності грошових затрат [15, с. 103].

У зв'язку з існуванням лише державної (соціалістичної) власності більшість трактувань фінансового контролю радянської доби пов'язана з державним контролем. Тому його не виокремлювали як вид і відповідно особливості організації та здійснення державного фінансового контролю не досліджувалися.

Із врахуванням зміни економічних відносин останніх десятиріч, впродовж яких відбулись зміни у формах власності: державна власність замінена державною, колективною і приватною, у науковій літературі з'являється таке визначення: „Державний фінансовий контроль – одна з найважливіших функцій державного управління, що спрямована на розкриття відхилень від прийнятих стандартів законності, доцільності й ефективності управління фінансовими ресурсами й іншою державною власністю, а за наявності таких відхилень – на своєчасне прийняття відповідних корегувальних і превентивних заходів” [16, с. 84].

Отже, невід'ємним і важливим складником державного регулювання економіки є державний фінансовий контроль, який повинен забезпечити процес регулювання об'єктивною інформацією про стан використання суб'єктами господарювання фінансових ресурсів, ефективність регулювання та фактів відхилень від встановлених стандартів, норм та правил, які перешкоджають цільовому та ефективному використанню державних фінансових ресурсів. Державний фінансовий контроль також дає змогу вжити необхідних заходів для запобігання негативним явищам у майбутньому і профілактики порушень фінансової дисципліни підконтрольними об'єктами.

Державний фінансовий контроль реалізує три основні функції: інформаційну, профілактичну і мобілізуючу.

Зміст інформаційної функції державного фінансового контролю полягає у тому, що інформація, отримана в результаті здійснення контрольних заходів, є основою для прийняття управлінських рішень і вжиття заходів, які забезпечать функціонування підконтрольного об'єкта відповідно до встановлених законодавством норм.

Автори посібника „Державний фінансовий контроль: ревізія та аудит” вважають, що зміст профілактичної функції державного фінансового контролю полягає у виявленні умов, що сприяють порушенню норм і стандартів, встановлених законами та нормативно-правовими актами, виникненню безгосподарності, недостач, крадіжок і зловживань, а також у встановленні осіб, винних у фінансових порушеннях, і притягненні їх до відповідальності відповідно до законодавства [17, с. 19]. Однак, варто зазначити, що профілактика виявлених порушень полягає у ліквідації причин їх виникнення та застосування до порушників фінансової дисципліни санкцій, які попереджали би скоєння порушень у майбутньому.

Реалізація мобілізуючої функції державного фінансового контролю передбачає виявлення непродуктивних витрат державних фінансових ресурсів та прихованих резервів, забезпечуючи тим самим наповнюваність державних фондів та запобігаючи неефективному використанню бюджетних коштів.

Сутність поняття державного фінансового контролю відображається у його основних характерних складниках, які визначають мету, завдання, предмет, суб'єкти і об'єкти, принципи, форми і методи організації та здійснення.

Методологічно сутність державного фінансового контролю як поняття слід трактувати як процес дослідження господарських операцій підконтрольних об'єктів, їх зіставлення зі встановленими нормами, стандартами та правилами, виявлення відхилень та вжиття заходів для усунення наслідків порушень і попередження їх виникнення у майбутньому (рис. 2).

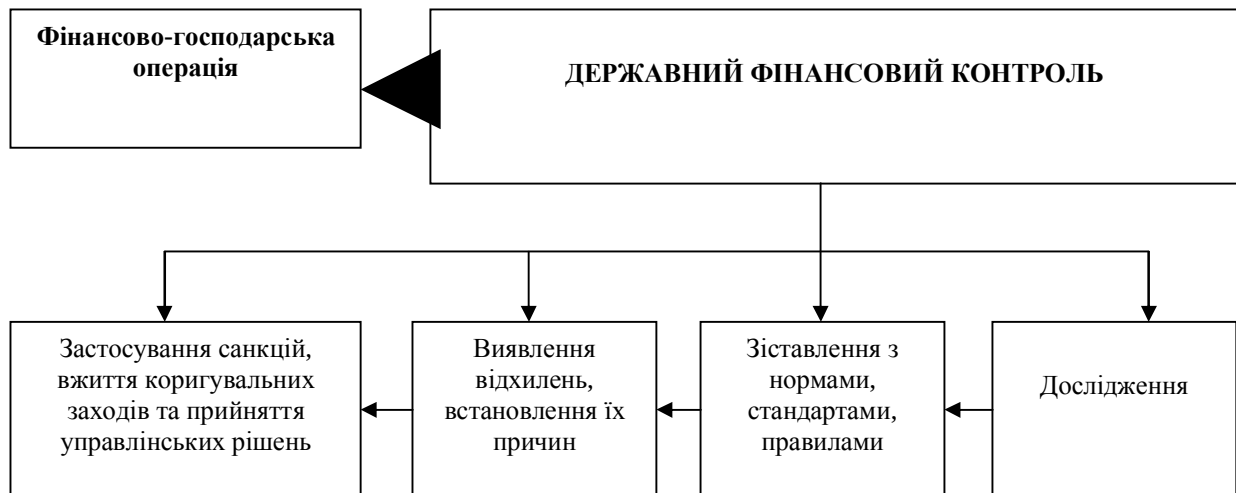

Рис. 2. Сутність державного фінансового контролю як поняття

У Лімській декларації керівних принципів контролю, прийнятій IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів (INTOSAI) в 1977 р. (стаття 1 – Мета контролю), зазначено, що контроль – не самоціль, а невід’ємна частина системи регулювання, метою якої є виявлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності й економії використання матеріальних ресурсів на якому ранній стадії з тим, щоб мати можливість вжити корегуючих заходів, а в окремих випадках – притягти до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну державі шкоду або здійснити заходи для запобігання чи скорочення порушень у майбутньому [18].

Метою державного фінансового контролю є перевірка дотримання правових норм, які визначають порядок використання підконтрольними об’єктами фінансових ресурсів держави; забезпечення процесу державного управління достовірною інформацією про діяльність суб’єктів господарювання; пошук та блокування відхилень від прийнятих стандартів, норм і правил ведення фінансово-господарської діяльності, що перешкоджають формуванню, цільовому та ефективному використанню державних фінансових ресурсів; розроблення заходів щодо попередження порушень фінансово-господарської дисципліни у майбутньому.

За адміністративного управління економікою держава за допомогою фінансового контролю здійснювала перевірку виробництва і розподілу суспільного продукту, використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Завданням державного фінансового контролю була перевірка виконання фінансових планів підприємств, дотримання принципу господарського розрахунку і фінансової дисципліни, здійснення заходів з виявлення резервів покращення господарської діяльності. Відтак, метою державного фінансового контролю було забезпечення збільшення нагромаджень, підвищення рентабельності, запровадження режиму економії та ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів.

Серед завдань державного фінансового контролю С. Шохін і Л. Вороніна [19, с. 15–16] виділяють: забезпечення дотримання законодавства у галузі оподаткування, використання бюджетних ресурсів і коштів позабюджетних фондів, державної і муніципальної власності; правильність валютних операцій, проведення приватизації і ведення бухгалтерського обліку; перевірку стану і ефективності використання фінансових, трудових і матеріальних ресурсів підприємств; виявлення резервів зростання фінансових ресурсів; контроль за обігом коштів бюджету і позабюджетних фондів у банках та інших кредитно-фінансових закладах; контроль за законністю надання та ефективністю використання пільг з оподаткування, державних дотацій та інших переваг; попередження розтрат і фінансових зловживань.

Д. Ірвін [20, с. 8, 22, 23] зазначає, що головними причинами для збереження фінансового контролю є: необхідність проведення моніторингу результатів господарської діяльності та їх порівняння з планом; максимізація прибутку; оцінка платоспроможності; спостереження за ліквідністю. Тож призначенням фінансового контролю, на його думку, є перевірка: правильності і повноти використання виробничих потужностей; впровадження у виробництво досягнень науки і техніки, передового досвіду, прогресивних норм витрачання сировини, матеріалів, палива; здійснення заходів зі зниження собівартості продукції, будівництва, робіт, послуг; забезпечення високої якості виробленої продукції та відповідність її державним стандартам, технічним умовам; правильності складання і достовірності виконання господарських і фінансових планів; дотримання діючого порядку ціноутворення й обґрунтованості застосованих цін; правильності витрачання грошових коштів і матеріальних цінностей; стану власних оборотних коштів та їх використання, правильності утворення і використання спеціальних фондів; повноти і своєчасності оплати реалізованої продукції, виконаних робіт і послуг; правильності постановки бухгалтерського обліку, законності господарських операцій.

Узагальнюючи думки дослідників, можна зробити висновок, що державний фінансовий контроль на макрорівні покликаний забезпечити правильність вартісного розподілу ВВП держави шляхом перевірки повноти і своєчасності надходжень до бюджетів і державних цільових фондів; дотримання встановлених норм та правил обігу грошових коштів у національній та іноземній валюті; цільове та ефективне використання фінансових та матеріальних ресурсів, що належать державі; законність використання, відчуження та реалізації державного майна; блокування діяльності, що загрожує економічній, соціальній та фінансовій безпеці держави.

Об'єктами державного фінансового контролю на макрорівні є діяльність суб'єктів господарювання: яка спричиняє кризу ліквідності; спрямована на організацію забороненого виробництва товарів і надання послуг; яка дестабілізує економічну ситуацію; спрямована на приховування податків та обов'язкових платежів; що монополізує ринки; природних монополій; що порушує права власників і споживачів.

На мікрорівні державний фінансовий контроль має забезпечити достовірність відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, дотримання своєчасності виплат заробітної плати та соціальних допомог працюючим, розрахункової дисципліни, правил застосування цін і тарифів, попередження фактів незаконного, нецільового і неефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна підконтрольними об'єктами, усунення наслідків виявлених порушень фінансової дисципліни, дотримання законності процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, виявлення фактів нецільового використання кредитів, отриманих під гарантії Уряду.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, державний фінансовий контроль – це особлива управлінська функція держави, реалізація якої передбачає виявлення відхилень від правових норм, які визначають порядок використання фінансових ресурсів господарюючими суб'єктами, здійснення контрольних заходів за дотриманням цих норм, виявлення правопорушень щодо використання фінансових ресурсів, усунення їх наслідків, блокування

незаконних фінансово-господарських операцій і здійснення заходів щодо компенсації збитків, завданих державі, суб'єктам господарювання та громадянам, розроблення заходів щодо запобігання виявленим порушенням у майбутньому.

1. Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н.М., Петренко Н.І. Контроль і ревізія: Підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП „Рута”, 2002. – 544 с.
2. Каленський М. М. Контрольно-ревізійна служба – суб'єкт державного фінансового контролю підприємницької діяльності: Навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. М. Каленський, І. Б. Стефанюк. – К. : Ін-т регіон. досл. НАН України, 2001. – 203 с.
3. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології). – К.: Київський державний торговельно-економічний університет, 1999. – 370 с.
4. Сучасний словник інішомовних слів: Близько 20 тис. слів та словосполучень / уклали О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. (Словники України), с. 379.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпін' : ВТФ „Перун”, 2007. – 1736 с.: іл.
6. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. – Львів : Видавництво Нац. ун-ту „Львівська політехніка”, 2005. – 714 с.
7. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азри-лияна. – 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.
8. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т.1 / Редкол: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К : Видавничий центр «Академія». – 2000. – 864 с.
9. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.
10. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
11. Митрофанов В.М. Контроль и ревизия хозяйственной деятельности промышленных предприятий. – М. : Финансы, 1965. – 259 с.
12. Білуха М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту. – К. : Вища школа, 1994. – 364 с.
13. Крамаровский Л.М. Ревизия и контроль. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 300 с.
14. Елисеев В.А. Управление всесоюзным промышленным объединением. – Донецк: Высшая школа, 1986. – 128 с.
15. Малеин Н.С. Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль. – М. : Наука, 1964. – 152 с.
16. Економічний розвиток і державна політика. Практикум / Ю.М. Бажал, Дюфлю Ремі, В.І. Жданов та ін.; За заг. ред. І. Розпутенка. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2002. – 264 с.
17. Германчук П.К., Стефанюк І.Б., Рубан Н.І., Александров В.Т., Назарчук О.І. Державний фінансовий контроль: ревізія та аудит. – К.: НВП «АВТ лтд», 2004. – 424 с.
18. Лімська декларація керівних принципів контролю // http://www.ac-rada.gov.ua/achamber/control/uk/publish/article/main?art_id=140217&cat_id=32836.
19. Шохин С. О., Воронина Л. И. Бюджетно-финансовый контроль и аудит / Теория и практика применения в России: Научно-метод. пособие. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 238 с.
20. Ирвин Д. Финансовый контроль (перев. с англ. И.М. Щетинская, В.В. Быков). – М.: Финансы и статистика, 1998. – 253 с.